

EGY EDÉNYTŐL A KÖZÖSSÉGIG.

Egy különleges bronzkori edénytípus funkciójának vizsgálati lehetőségei

SZABÓ NÓRA¹Magyar Régészet 12. évf. (2023) 1. szám, pp. 1–9. <https://doi.org/10.36245/mr.2023.1.1>

Jelen tanulmány középpontjában a pácolóedények felhasználásának, valamint a középső bronzkori közösségekben betöltött szerepének rekonstrukciós kísérlete áll. Az edénytípus a bronzkor több periódusában is fellelhető, azonban használata a középső bronzkorban (2000/1900–1500/1400 cal BC) tűnik a legelterjedtebbnek. A belső bütykökkel és különleges díszítéssel ellátott tárolóedényeket korábban tejtermékek készítésével vagy alkoholos italok erjesztésével hozták összefüggésbe, azonban egyértelmű válaszokat pusztán formai és néprajzi párhuzamok alapján nem kaphatunk. Az eddig kis példányszámban ismert, de sok esetben különleges összefüggésben, úgynevezett strukturált depozitumok részeként előforduló edénytípus valós funkciójának ismerete számos új információval szolgálhat az i. e. 2. évezred első felének étkezési szokásairól és azok társadalmi összefüggéseiről.

Kulcsszavak: bronzkor, pácolóedény, közösség, funkcionalitás, térszerveződés

PÁCOLÓEDÉNYEK A KÖZÖSSÉGI ESEMÉNYEK TÜKRÉBEN

A kerámiaedények különböző módszerek alapján történő kutatása adja az őskori társadalmak működésének megértéséhez szükséges adatok egy jókora szeletét. Egy adott kerámia formai és díszítésbeli kialakítása minden esetben a készítő vagy a felhasználó környezetében működő csoport igényei, valamint a készítő/felhasználó saját maga által képviselt kreativitás, szabálykövetés, kezűgyesség és gyakorlottság mértékén alapult.² Így a középső bronzkor esetében is megfigyelhetők olyan jellemzők az edényeken, amelyek egyrészt egységesek, másrészt bizonyos esetekben különbségeket mutatnak.

A vizsgálat központjában egy edénytípus áll, azonban mind megjelenése, mind a leletösszefüggés, amelyben sokszor előfordul, valamint az edények állapota is több esetben arra utal, hogy nem teljesen szokványos tárgyról beszélhetünk.³ Kutatásom fő kérdése az volt, hogy a közösség tagjai számára mennyire hozzáférhető tárgyról beszélünk, valamint az edénytípus teljesen hétköznapi vagy kiemelt események keltekként funkcionálhatott-e. Ennek a két, az őskori társadalmakban a mai gyakorlattól eltérően sokkal szorosabban összekapcsolódó szférának az elválasztása azonban igen problematikus, és sok esetben lehetetlen több ezer év távlatából nézve. A speciális eseményekhez kötődő folyamatok észlelése főképp a gyakorlatok végeredményében azonosíthatóak, legyen szó a bronzkorban előforduló rituális házégetésekről (CHAPMAN 1999; TRINGHAM 2005; SZEVEÉNYI 2013, 216–220), különböző tárgyak elrejtéséről (pl. KOVÁCS 1978; V. SZABÓ 2004; ILON 2012, 19) vagy akár különleges temetkezésekről (pl. települések gödreiben elhelyezett halottak: SZEVEÉNYI *et al.* 2020, 366–373).

A közösségi étkezés (lakoma) mint kiemelt esemény régóta nagy érdeklődésre számot tartó területe a régészeti kutatásoknak (KALLA, RACZKY & V. SZABÓ 2013). A lakoma nem csupán közösségek étkezése, hanem annál jóval nagyobb jelentőséggel bíró esemény. A közösségi események a csoportok életének mozgatórugói, akkor is, ha településeken átívelő kapcsolatokról vagy akár kisebb léptékről (család, együttműködő háztartások, házasság útján összefonódó családok, gazdasági érdekből összeálló egységek) beszélünk (DIETLER & HAYDEN 2001). A közösséghez való tartozásnak nagyon sok eleme van, azonban jelen

¹ ELKH BTK Régészeti Intézet; email: szabo.nora@abtk.hu

² Az egyéni kreativitás és a közösség tagjainak saját döntései, valamint egy kisebb közösség stílusának kutatásával több tanulmány és könyv is foglalkozik (pl. SOFAER 2017).

³ *A Középső bronzkori gasztronómia nyomában: természettudományos és edénybiográfiai elemzések a „pácolóedények” funkciójának meghatározására* című kutatómunka az Új Nemzeti Kiválóság Program 2021/2022 keretében valósult meg.

tanulmány szempontjából főként a kooperáció emelendő ki, amiről a régészeti kutatásokban nehezebb szót ejteni. A kooperáció fontos lételemként nem csak a közösségek körvonalazásánál, de az egyes leletszituációk elemzésénél is elmaradó szempont a tudományos értelmezésekben. A kultúra, kulturális elvárások, hiedelmek, attitűdök, hagyományok és az együttműködés jelensége régészeti szempontból főként a közösség szintjén értelmezhető.

Ugyan a középső bronzkorban a Kárpát-medencében a közösségi étkezés jelenségével nemigen vagy csak közvetetten találkozhatunk (CSÁNYI & TÁRNOKI 2013), távolabbi területekről ismert párhuzamok, valamint közvetett jelenségek alapján e területen is feltételezhető a gyakorlat megléte. A pácolóedények a különleges külalak, valamint néha a különleges leletösszefüggések miatt pedig akár az ilyen típusú események lenyomatai vagy részesei is lehetnek (GUCSI & SZABÓ 2018).

De hogyan is jutunk el egy edény vagy akár egy bronzkori település egyik gödrében talált edénytöredékből a közösségi események gyakorlatáig? Ehhez a hétköznapi és a hétköznapiól elváló feladatokat szükséges megvizsgálni egy közösség életében. Hétköznapi élethez soroljuk többek között a létfenntartás vagy munka jellegű tevékenységeket, közöttük az élelemtermelést, többletképzést, raktározást, gazdálkodást, tehát az általános feladatellátást, ami szükséges a csoport fennmaradásához az adott társadalmi berendezkedésben (DIETRICH & HEUN 2012). Ide tartozik a közösségi terekkel kapcsolatos munka is és az ezekkel kapcsolatos tervezés, karbantartás. Hétköznapiól elváló esemény lehet minden olyan cselekménysor, amely ünnepekhez, rítusokhoz köthető. Akármelyik típusról beszélünk, mindenképpen fontos kiemelni a közösség erejét, az együttműködést, amely a közösség fejlődéséhez, annak építéséhez vezet.

AZ EDÉNYTÍPUS JELLEMZŐI ÉS ELŐKERÜLÉSI HELYEI

Egy adott edénytípus funkciójának megértéséhez szükséges a kerámiastílushoz tartozó további edények ismerete is. Ha nagy funkcionális csoportokban gondolkodunk, akkor a tárolás/feldolgozás/tálalás-fogyasztás csoportjait tudjuk szétbontani. Azonban ezeket a csoportokat rugalmasan kell kezelni: különféle funkciója lehet bizonyos tárgyakkal attól függően, milyen étel vagy ital kapcsolódik hozzájuk. A pácolóedényeket formailag a tárolóedényekhez, funkcionálisan, pre-konceptciók alapján pedig a feldolgozás csoportjába helyeznénk. A gyakorlatban azonban egy köztes megoldás tűnik a legjobbnak (1. kép). A speciális kialakításnak köszönhetően elkészített „terméket” később tárolhatták is az edényben.

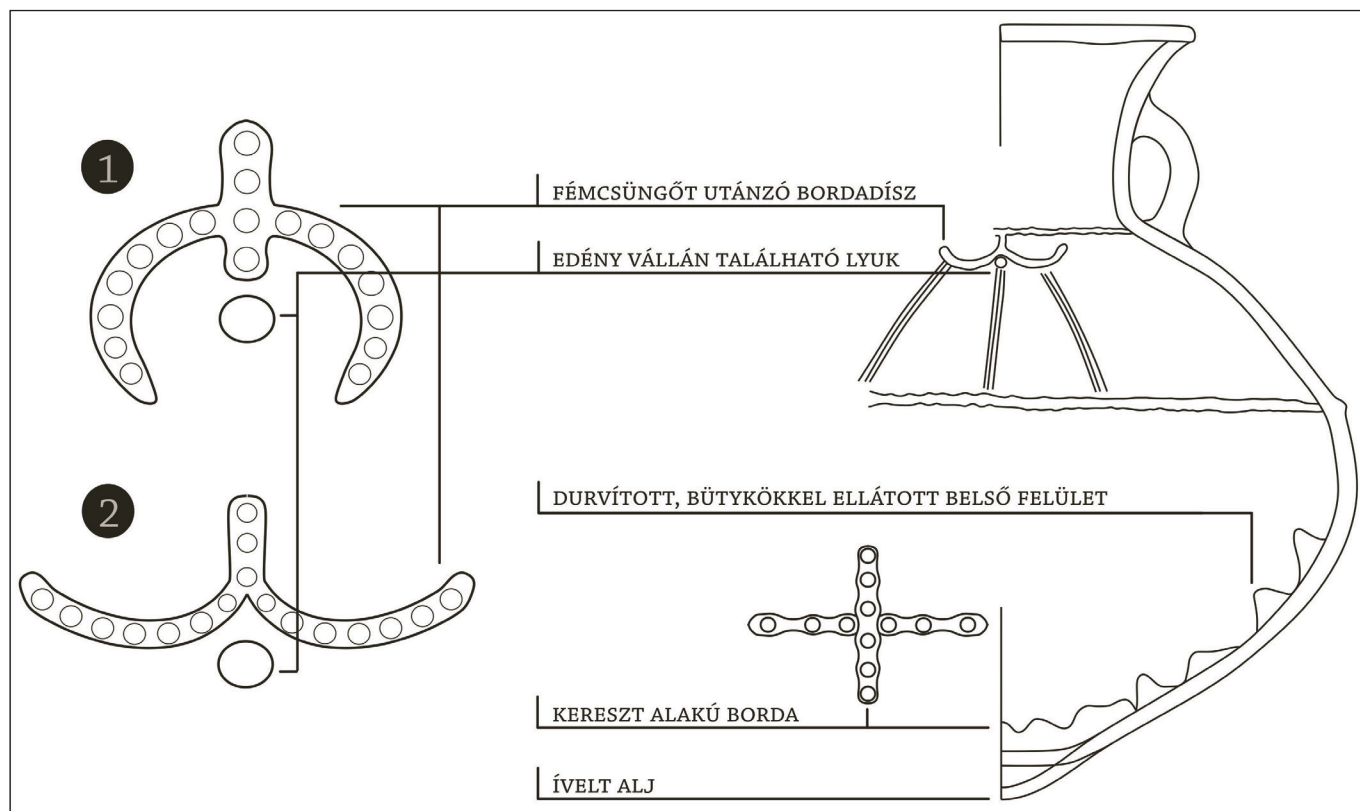
	TÁROLÁS	FELDOLGOZÁS/ ELŐKÉSZÍTÉS	TÁLALÁS/ FOGYASZTÁS
TÁROLÁS			
FELDOLGOZÁS/ ELŐKÉSZÍTÉS			
TÁLALÁS/ FOGYASZTÁS			

1. kép. Középső bronzkori „alap” edénykészlet és funkció szerinti besorolásuk

A gyakorlatban azonban egy köztes megoldás tűnik a legjobbnak (1. kép). A speciális kialakításnak köszönhetően elkészített „terméket” később tárolhatták is az edényben.

A pácolóedények ebben a formában a kora bronzkortól vannak jelen (PATAY & PATAY 1965, 166), ám korábbi, rézkori lelőhelyeken kissé más külalakokkal már előfordulnak (BONDÁR 2008, 57). A késő bronzkori halomsíros kultúra telepein is megjelennek, azonban főként a késő bronzkor kezdeti periódusában, és ekkor már jóval kisebb számban. Eddigi tudásunk alapján az edénytípus a középső bronzkor időszakában válik elterjedté (SZATHMÁRI 2009).

A pácolóedény tárolóedény formájú, a korszak urna alakú edényeinek formavilágát és minőségét tükrözi. Belső felülete a has felső részéig sok esetben durvított vagy bekarcolt, szabályos vagy szabálytalan vonalakkal tagolt, alján és falán sokszor bütykökkel és/vagy bordadísszel, néhol kereszt alakú bordadísszel ellátott. Az edény alja lehet lapos vagy gömbölyű. Válla alatt lyukakat (4 db) alakítanak ki, amelyek körül más tárgyakon nem látható bordázott, plasztikus díszeket helyeznek el. A középső és késő bronzkor közötti átmeneti periódust képező Koszider-időszakban pedig a tárgy a többi edényhez hasonlóan igen díszített külső felületet kap (2. kép).

2. kép. A pácolóedények formai sajátosságai

Érdemes kiemelni a váll alatt megfigyelhető lyuk körüli plasztikus díszítést, amelyek főként a középső bronzkor végén a Vátya-kultúra területén jelennek meg az edényeken (BÓNA & NOVÁKI 1982, XXXII. 11; LXVI. 1; VICZE 2011, Pl. 186/2). Két tradíció figyelhető meg: a fémtárgyak alapján bajusz alakú csüngőre hasonlító, illetve a félhold alakú csüngőre hasonlító. A korszak fémleleteit vizsgálva a bajusz- vagy fecskefark-alakú csüngők inkább a dunántúli mészbetétes kultúra területein jellemzőek, míg a félhold alakú csüngők inkább a Duna két partját elfoglaló Vátya-kultúra telepein vagy attól keletebbi területen fordulnak elő. Az általam eddig vizsgált Vátya településeken kizárólag vagy az egyik, vagy a másik tradíciót lehetett megfigyelni. Így Budajenő–Hegyi-szántók⁴ településén inkább a dunántúli kultúrkör irányába mutató fecskefark, míg a budapesti lelőhelyeken, a Budapest, III. Királyok útja 291. lelőhelyen vagy a szintén észak-budai Sorompó u. – Folyamőr u. – Bogdáni u. által határolt területen (volt Buszesz) kizárólag a félhold alakú csüngőt utánozó plasztikus díszítőelemek figyelhetők meg (2, 4. képek). A fémcsüngők edényen való megformázása egyrészt kiemeli edényt az átlagosan díszített társai körül, másrészt a közösségi hovatartozás, a település határain túlnyúló csoportidentitás kifejezőeszköze is (KONCZ & SZILÁGYI 2017, 203).

Legnagyobb számban települések hulladékgödréből⁵ vagy strukturált depozitumokból kerül elő az edénytípus. Utóbbi fogalom olyan helyzeteket jelöl, amelyek esetében a leletanyag nem véletlenszerűen, tehát nem átlagos „szemét” módjára kerül a helyére, hanem bizonyíthatóan szándékos emberi cselekvés eredményeképpen (RICHARDS & THOMAS 1984). Ismertek emellett temetőben elhelyezett darabok, de előfordulási arányaikat tekintve itt elenyésző számban fordulnak elő.

A bütykös durvított felület egyértelműen mutatja, hogy az edénynek funkcionálisan megszabott szerepe lehet, hiszen ezeknek a kívülről láthatatlan jegyeknek a kialakítása a készítéstechnológiai folyamatban egy

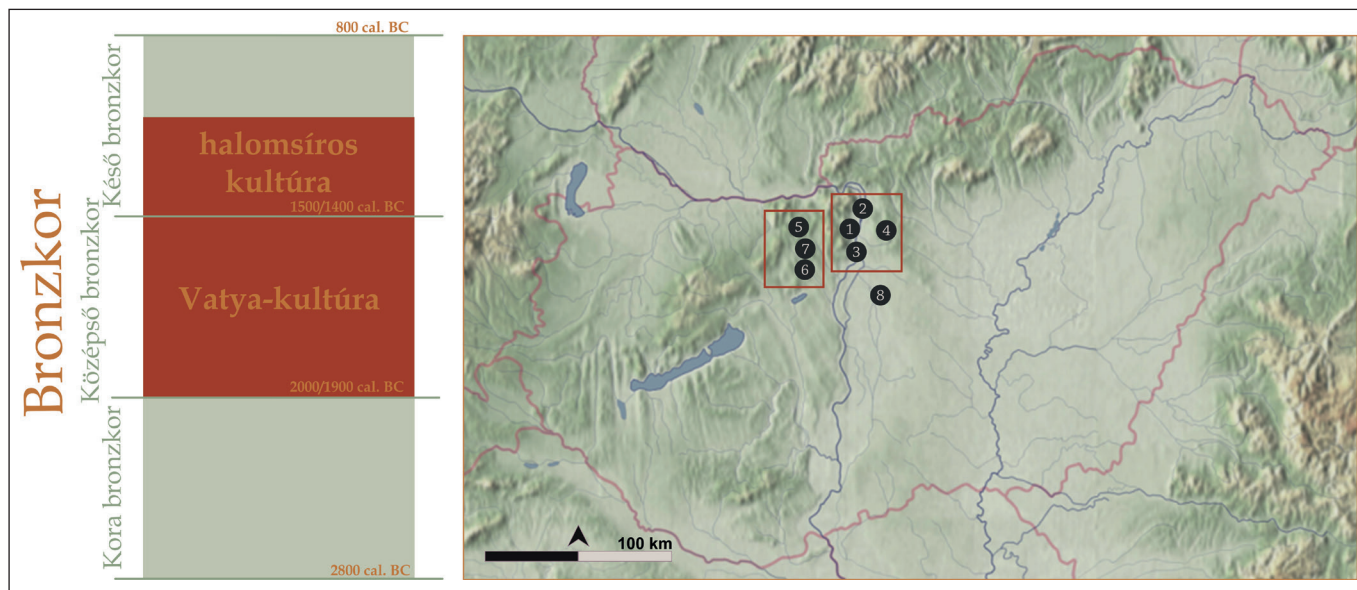
⁴ A lelőhely a Vátya-kultúra térfoglalásának nyugati határán fekszik.

⁵ Pontos előfordulási arányok megállapítása igen problematikus, több szempontból is. Egyrészt az edénytípust csak bizonyos részei alapján lehet elválasztani külalakra a tárolóedényektől (pl.: váll alatti lyukak, körülöttük elhelyezett plasztikus dísz, belső felület durvítása), másrészt a települések kerámiaanyagának, főként a töredékes formában előkerült darabok feldolgozása és közlése igen ritka, így az egyszerű tároló- vagy szemétködrökből előkerült pácolóedény darabok sokszor nem kerülnek be a tudományos adatok körforgásába.

további lépcsőfok betoldásával jöhet csak létre (SZATHMÁRI 2009, 302). Hasonlóan funkcionális megoldásnak tűnik a korábban léleklyukként értelmezett váll alatti átfúrás (BÓNA 1975, 28), amelyet kiemel a körülötte megjelenő, fémtárgyakra hasonlító díszítőelem. A tárgytipushoz kapcsolódó vizsgálatok és funkciójukra vonatkozó rekonstrukciók irodalma viszonylag csekély, ennek ellenére jó néhány elmélet övezi (TÓTH 2008, 63–65). Az edénytípust az eddigi rekonstrukciók alapján tartósításra (fermentálás) (SZATHMÁRI 2009, 302), vaj (HORVÁTH 1974, 61–61;⁶ NÉMETI 2011; POZSGAI & SAVANYÚ 2016) vagy alkoholos italok (PATAY & PATAY 1965, 166) készítésére is használhatták. A lyukak az erjedési folyamatok során felszabadult gázok távozásával vagy az edények felfüggesztésével hozhatóak összefüggésbe. Utóbbi értelmezést támasztja alá, hogy ismertek gömbölyű aljkialakítású pácedények, amelyek nem álltak meg önmagukban.

MINTAVÉTEL ÉS VIZSGÁLATI MÓDSZEREK

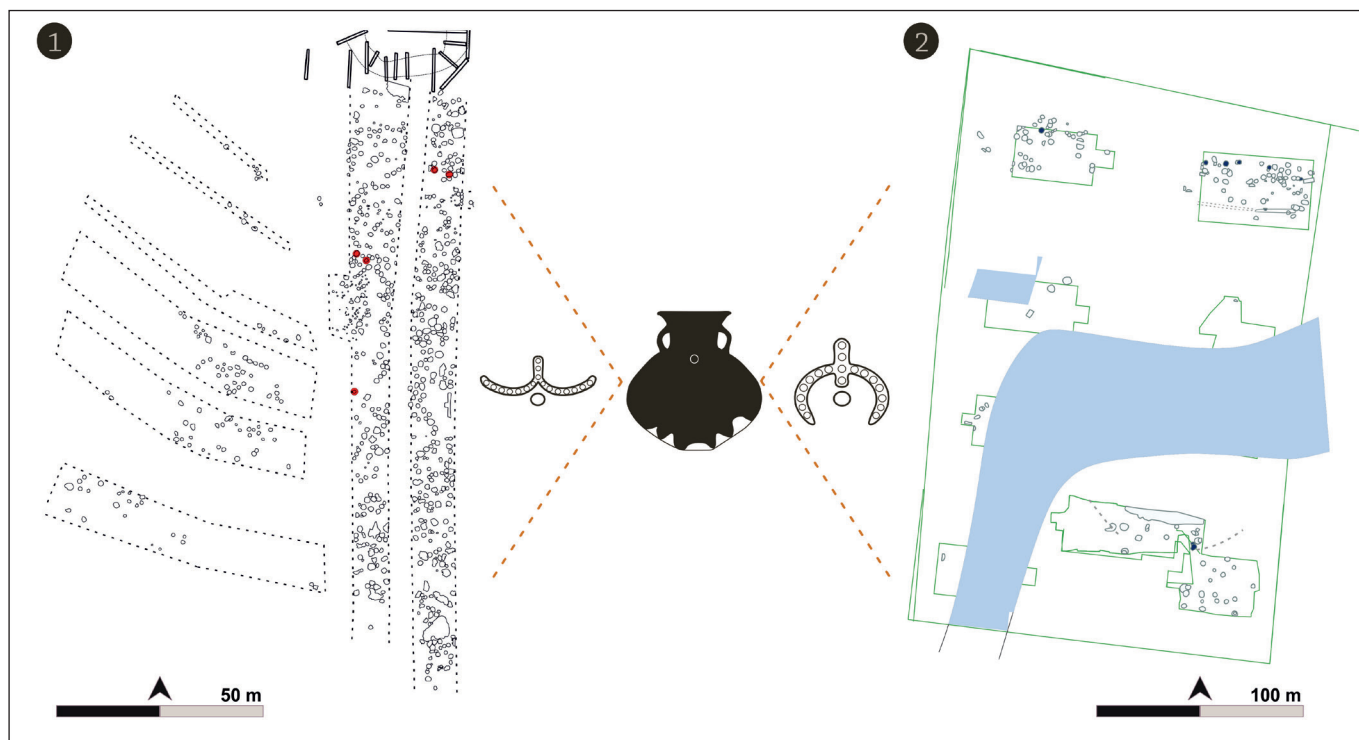
Jelen vizsgálatban a Budapesten és környékén található Vatya településekről gyűjtött minták szerepelnek.⁷ Ezek nagy része főként a középső bronzkorból, az 2000/1900–1500/1400 cal BC közötti időintervallumból származik (3. kép). Több típusú településről (erődített település, nyíltzíni település) és objektumból kerültek vizsgálat alá az edények: egyszerű hulladékgyűjtőből és strukturált depozitumokból is szerepelnek pácolóedények az elemzésben. A néhol egészen erősen, másodlagosan átégett töredékek mellett egy kora és egy késő bronzkori településről származó edény is bekerült a vizsgálandó mintacsoportba (Budapest XI. Soproni út a kora bronzkor, XVII. Rákoscsaba–Majorhegy települése a késő bronzkor korai szakaszára tehető). A projekt eredeti, a pácolóedények funkció meghatározásának célja mellett a vizsgálati módszertan kialakítása is fontos elem. A sok esetben másodlagosan erősen átégett darabok természettudományos vizsgálata problematikus lehet, ha az edény olyan mértékű hőnek volt kitéve, amely a további elemzéseket megnehezíti vagy lehetetlenné teszi.

3. kép. Tér- és időbeli határok. A vizsgálatban részt vevő lelőhelyek: 1. Budapest, III. Sorompó u.-Folyamőr u.-Bogdáni u. által határolt terület (volt Buszesz); 2. Budapest, III. Királyok útja 291; 3. Budapest, XI. Soproni út; 4. Budapest, XVII. Rákoscsaba–Major-hegy; 5. Budajenő–Hegyi-szántók; 6. Tárnok–Szőlőhegy; 7. Sós-kút 26/4 lh; 8. Kakucs–Turján mögött

⁶ A Szigligetről előkerült edény formailag nem azonos a jelen tanulmányban bemutatott típussal, azonban belső bütykök mind a két esetben előfordulnak.

⁷ A kutatásban részt vevő lelőhelyek a következők: Budapest, III. Sorompó u. – Folyamőr u. – Bogdáni u. által határolt terület (volt Buszesz) (SZILAS et al. 2020.); Budapest, III. Királyok útja 291. (SZILAS 2009, 2017); XI. Soproni út; Budapest, XVII. Rákoscsaba–Major-hegy (REMÉNYI et al. 2006); Budajenő–Hegyi-szántók (GUCSI & SZABÓ 2018); Kakucs–Turján mögött; Tárnok–Szőlőhegy; Sós-kút 26/4 lh. A kiválasztott régiókkal és lelőhelyekkel korábbi kutatásaim során már foglalkoztam. Így Tárnok–Szőlőhegy lelőhelye a BA szakdolgozatomban, Budajenő–Hegyi-szántók az MA szakdolgozatomban került feldolgozásra. A Budapest, III. Királyok útján és Rákoscsabán található települések feldolgozása jelenleg is folyik a készülő doktori disszertáciomban. A volt Buszesz és a Soproni úti lelőhelyekről vett minták vizsgálatának lehetőségét Szilas Gábornak (BTM Aquincumi Múzeum), míg a Kakucsról származó mintákat Kulcsár Gabriellának (ELKH BTK) köszönhetem.

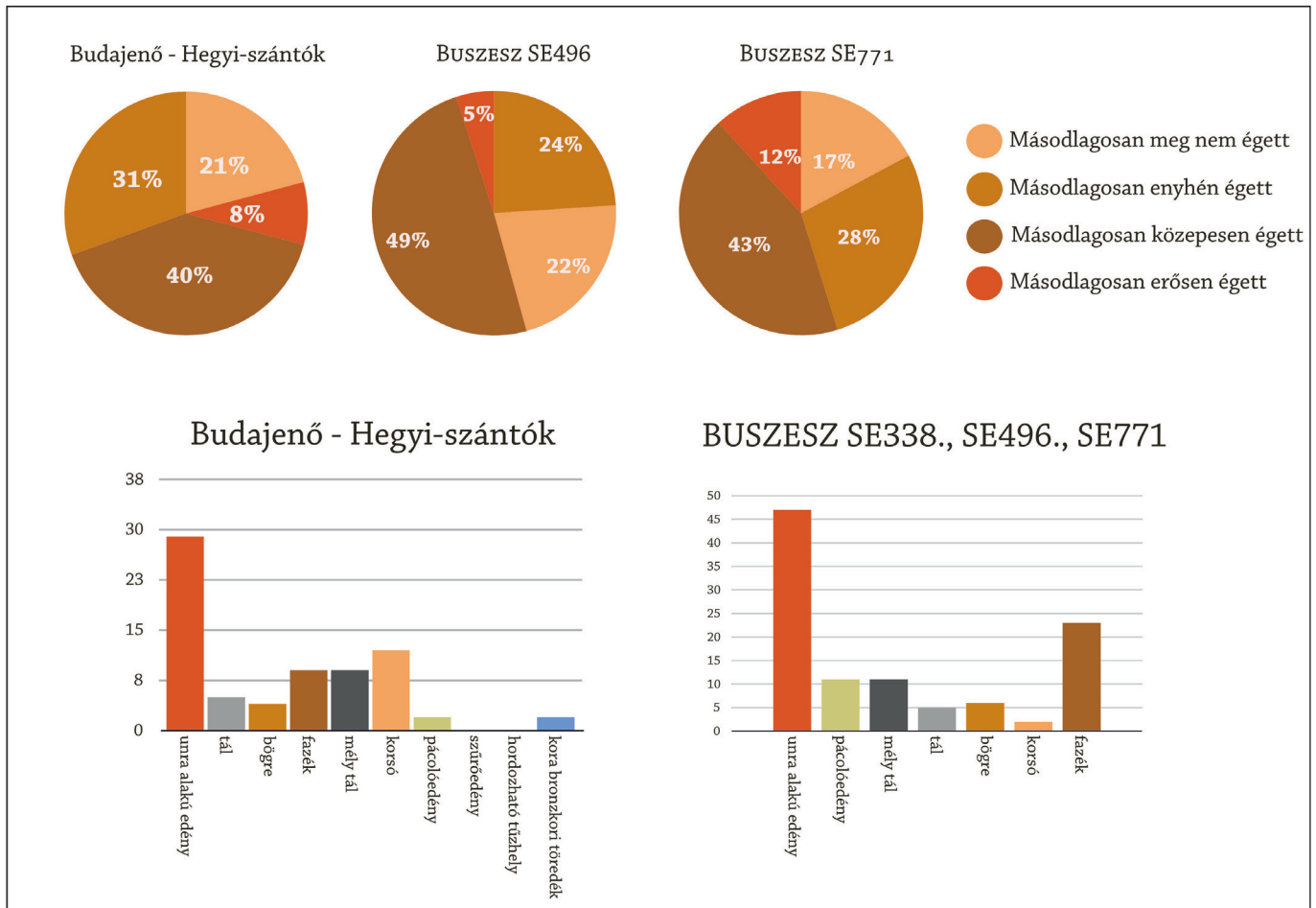
4. kép. Pácolóedények elterjedése Budajenő–Hegyi-szántók és Budapest, III. Királyok útja 291. lelőhelyeken

5. kép. Strukturált depozitumok feltárás közben. 1. Budajenő–Hegyi-szántók 80. objektum; 2. A Budapest, III. Sorompó u. – Folyamőr u. – Bogdáni u. által határolt terület (volt Búszesz) területén feltárt egyik strukturált depozitum (SZILAS et al. 2020, 7.12. kép)

A pácolóedények vizsgálatakor három irányelvet követtem: 1, a leletanyag szintjén: az edények külalakjának vizsgálata (forma, minőség, díszítés, használati nyomok); 2, a leletösszefüggések szintjén: leletkörülmények és az edénytípus térbeli előfordulásának feltérképezése a településeken belül (térinformatikai vizsgálatok, aktivitási zónák elemzése); 3, természettudományos vizsgálatok: az edények korábbi tartalmának rekonstruálása (szervesanyag-maradvány elemzése). Az utóbbi években a szervesanyag-maradványok elemzése (Organic Residue Analysis, ORA) bevett módszere lett a régészeti vizsgálatoknak: a kerámia-edények falába a felhasználásuk során beszivárgott szerves anyagok egy része kimutathatóvá vált, és a lipidmaradványokból az edényekben tároltakra meglehetősen pontosan lehet következtetni. Lehetőség van növényi olajok, állati testzsírok vagy tejzsírok elkülönítésére, kérődzőből vagy nem kérődzőből vagy akár édesvízi vagy tengeri állatokból származó zsírok megkülönböztetésére is.⁸

⁸ Jelen tanulmány készítése során a kiválasztott töredékek természettudományos vizsgálatainak eredményei kiértékelés alatt állnak.

6. kép. Másodlagosan megégett edények és edényösszetétel a strukturált depozitumok esetében (GUCSI & SZABÓ 2018, Fig. 3. és Szabó Nóra – Szilas Gábor: *Eszik-e vagy megisszák? Hagyományok és újítások a középső- késő bronzkori edénydeponálás gyakorlatában c. MQMOΣ XII. konferencián tartott előadása alapján*)

Összesen 8 településről 16 minta került kiválasztásra, amelyek az edények főként alsó harmadából vagy a váll körüli lyuk és borda zónájából származnak. Ebből 6 töredék került elő olyan leletkontextusból, amely elválik az átlagos hulladékgödör típusától. Budajenő–Hegyi-szántók és a Budapest, III. Sorompó u. – Folyamőr u. – Bogdáni u. által határolt telek (volt Buszesz) területén feltárt strukturált depozitumokból nagy mennyiségben kerültek elő edények, főleg tárolóedények és fazekak, kisebb számban bögrék, korsók és tálak, amely edények nagy részén másodlagos égés nyomait sikerült megfigyelni (5, 6. képek). A másodlagosan égett kerámiák lelettípusa régóta ismert a kutatás előtt, azonban csak az utóbbi években fordult alaposabb figyelem az ebben a jelenségben rejlő lehetőségek kihasználására (FÜLÖP & VÁCZI 2016; GUCSI & SZABÓ 2018). Elkülöníthetjük a kerámiák tűzbe kerülése előtti és utáni töredéket, sérüléseket, valamint a másodlagos égés fokozatai alapján a rájuk ható hő intenzitását (gyenge, közepes, erős). A két lelőhelyen a leletösszefüggést vizsgálva a másodlagos égés nyomai egyértelmű túlsúlyt mutatnak, a másodlagosan meg nem égett edények aránya 22% alatt marad (6. kép). Az együttesekben előforduló, a tárolóedények és a fazekak magas arányát mutató összetétel a korszak főként bögrékből és korsókból álló edénydeponálási hagyományától teljesen eltérő képet mutat. Elmondható, hogy az edényeken sok esetben sikerült erős használati nyomokat (kopások, csorbulások, maródott felület) azonosítani. A strukturált depozitumokban sok esetben nagyobb vagy teljes edények kerültek elrejtésre; ezek vizsgálata is egyértelműen mutatja a használati jeleket. Az edények belseje igen erősen kopott vagy maródott, amely utalhat az edény tartalmára. A strukturált depozitumok jelenléte és megfigyelése új megvilágításba helyezi a középső bronzkori telepeket. A korábban ismeretlen deponálási gyakorlat a közösségi események egyik régészeti is megfogható jelenségét tárja fel. Ezeknek az együtteseknek pedig az utóbbi évek megfigyelései alapján sok esetben a pácolóedények lehetnek a központjában, amely az edény közösségben betöltött szerepére mutathat.

A térbeliség kérdésében érdekes eredmény, hogy a Budajenő–Hegyi-szántók és a Budapest, III. Királyok útja 291. településeken végzett, aktivitási zónákra és térhasználatra irányuló geo-statisztikai elemzések kimutatták, hogy noha egy különleges edénytípusról beszélünk, annak jelenléte nem teljesen egyedi a településeken (4. kép). Az edények térbeli szóródása – főként az utóbbi lelőhelyen – arra utal, hogy háztartások vagy kooperáló háztartások szintjén használhatták az edénytípust. Így az edény jelenléte és használata nem elérhető és adott minden egyes személy számára, azonban ha a közösségi folyamatok szintjén gondolkodunk, akkor a tárgynak a szélesebb körű, esetlegesen kisebb csoportok által közösen gyakorolt használata feltételezhető.

ÖSSZEGZÉS

Az edénytípussal kapcsolatos eredmények eddig két megközelítés alapján vázolhatóak fel: 1, az edények külalakjának vizsgálata (használati nyomok, díszítés stb.); 2, kontextus és edények térbeli elhelyezkedése. Ezek alapján összegezve elmondható, hogy a pácolóedények a középső bronzkorra sokasodnak meg és főként településeken fordulnak elő. Az előfordulási helyük és a kialakításuk alapján funkcionálisan az élelemtermelés (tárolás vagy előkészítés) elemeként tekinthetünk rájuk. Mivel egyes különleges összetételű együttesekben egyértelműen központi szerepük van, valamint a korszak fémcsüngőire hasonlító plasztikus díszítést formáznak meg rajtuk, különleges tárgyként írhatóak le, de a településen való előfordulási arányuk és a szóródási térképek alapján nem tekinthetőek teljesen egyedinek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bóna, I. (1975). *Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstlichen Beziehungen*. Archaeologia Hungarica, Series nova 49. Budapest.
- Bóna, I. & Nováki, Gy. (1982). Alpár bronzkori és Árpád-kori vára (Alpár, eine bronzezeitliche und mittelalterliche Burg). *Cumania* 7, 17–164.
- Bondár, M. (2008). Késő rézkori település Nagyrécsce határában (Late Copper Age settlement in the surroundings of Nagyrécsce). *Zalai Múzeum* 17, 33–58.
- Chapman, J. (1999). Deliberate house-burning in the prehistory of central and eastern Europe. In Gustaffson, A. & Karlsson, H. (eds.). *Glyfer och arkeologiska rum: En vänbok till Jarl Nordbladh*. Göteborg, 113–126.
- Csányi, M. & Tárnoki, J. (2013). A Dinner Set from a Bronze Age House in Level 2 of the Túrkeve-Terehalom Settlement. In Anders, A., Kulcsár, G., Kalla, G., Kiss, V. & V. Szabó, G. (eds.). *Moments in Time. Papers Presented to Pál Raczky on His 60th Birthday*. Budapest, 707–724.
- Dietler, M. & Hayden, B. (2001). *Feasts. Archaeological and ethnographic perspectives on food, politics, and power*. Washington, London.
- Dietrich, O. & Heun, M. (2012). The role of cult and feasting in the emergence of Neolithic communities. New evidence from Göbekli Tepe, south-eastern Turkey. *Antiquity* 86/333, 674–695. <https://doi.org/10.1017/S0003598X00047840>
- Fülöp, K. & Váczi, G. (2016). A késő bronzkori hamvasztásos temetkezés: összetett esemény kevés maradvánnyal (Late Bronze Age cremation burials: A complex event with few remains). *Magyar Régészet* 5/1, 1–7.

Szabó Nóra • Egy edénytől a közösségig. Különleges bronzkori edénytípus funkciójának vizsgálati lehetőségei

Gucsi, L. & Szabó, N. (2018). Examination and possible interpretations of a Middle Bronze Age structured deposition. *Dissertationes Archaeologicae* 3/6, 217–286. <https://doi.org/10.17204/dissarch.2018.217>

Horváth, L. (1974). Őskori hordó alakú edény Szigligetről (A praehistoric barrel-shaped vessel from Szigliget). *Archeologiai Értesítő* 101, 55–63.

Kalla, G., Raczky, P. & V. Szabó, G. (2013). Ünnepek és lakoma a régészetben és az írásos forrásokban. Az őskori Európa és Mezopotámia példái alapján. In Déri, B. (ed.). *Convivium. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 2012. november 6–7-én tartott vallástudományi konferencia előadásai*. Budapest, 11–46.

Koncz, I. & Szilágyi, M. (2017). Az identitás régészetének elméleti alapjai (Theoretical foundations of the archaeology of identity). *Archeologiai Értesítő* 142, 193–215. <https://doi.org/10.1556/0208.2017.142.7>

Kovács, T. (1978). Középső bronzkori edénylelet Mogyoródról. *Archeologiai Értesítő* 105, 217–222.

Ilon, G. (2012). A halomsíros kultúra rituális „edénydepója” Veszprém határából (The ritual „vessel hoard” of the Tumulus culture in the vicinity of Veszprém). In Kisfaludi, J. (ed.). *Régészeti kutatások Magyarországon 2010 (Archaeological Investigations in Hungary 2010)*, 19–53.

Németi, J. (2011). Bronzkori vajkészítő edény (köpülő). *A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve* 53, 69–81.

Patay, P. & Patay, Á. (1965). A nagyrévi kultúra leletei Diósdon (Funde der Nagyrév-Kultur in Diósd). *Archeologiai Értesítő* 92, 163–167.

Pozsgai, H. & Savanyú, B. (2016). Középső bronzkori vajkészítő edény Székesfehérvár határából. *Letopis Slovenske Akademije Znanosti i Umetnosti* 44, 9–15.

Reményi, L., Endrődi, A., Maráz, B. & M. Virág, Zs. (2006). Régészeti kutatások az M0 körgyűrű keleti szektorának nyomvonalán. Archaeological investigations in the eastern sector of the M0 highway ring. *Aquincumi Füzetek* 12, 166–180.

Richards, C. & Thomas, J. (1984). Ritual activity and structured deposition in Later Neolithic Wessex. In Bradley, R. & Gardiner, J. (eds.). *Neolithic Studies: a Review of Some Current Research*. BAR International Series 133, 189–218.

Sofaer, J. (2017). The Production of Pottery. In Bender Jorgensen, L., Sofaer, J. & Stig Sorensen, M. L. (eds.). *Creativity in the Bronze Age. understanding innovation in pottery, textile, and metalwork production*. Cambridge, 81–88. <https://doi.org/10.1017/9781108344357.011>

V. Szabó, G. (2004). A tiszacsegei edénydepó. Újabb adatok a Tisza-vidéki késő bronzkori edénydeponálás szokásaihoz. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 10, 81–113.

Szathmári, I. (2009). Megjegyzések a bronzkori háztartások edénykészletéről. *Tisicum* 19, 295–307.

Szeverényi, V. (2013). Bronzkori „háztűznéző”: szándékos házégetés és anyagi metaforák a Kárpát-medence kora és középső bronzkorában. *Ősrégészeti levelek (Prehistoric Newsletter)* 13, 215–232.

Szabó Nóra • Egy edénytől a közösségig. Különleges bronzkori edénytípus funkciójának vizsgálati lehetőségei

Szeverényi, V., Hajdu, T., Marcsik, A. & Kiss, V. (2020). Sacrifice, warfare, or burial? Middle Bronze Age “mass graves” from Érd and Makó, Hungary. In Meller, H., Risch, R., Alt, K. W., Bertemes, F. & Micó, R. (eds.). *Rituelle Gewalt – Rituale der Gewalt. 12. Mitteldeutscher Archäologentag vom 10. bis 12. Oktober 2019 in Halle (Saale) (Ritual Violence – Rituals of Violence. 12th Archaeological Conference of Central Germany, October 10–12, 2019 in Halle (Saale))*. Tagungen des Landesmuseums für Vorgeschichte Halle 22. Halle (Saale), 361–378.

Szilas, G. (2009). Megelőző feltárás az egykori Fővárosi Tanács üdülőjének területén (II. ütem) (Investment-led excavation on the territory of the former holiday house of the City Council of Budapest (phase II)). *Aquincumi Füzetek* 15, 63–74.

Szilas, G., Budai-Balogh, T., Kisjuhász, V., Papp, A., Szabó, N. & Hajdu, B. (2020). Hatezer év rétegsora. Előzetes jelentés az egykori Óbudai Szeszgyár (Buszesz) területén végzett megelőző feltárásról. *Magyar Régészet* 9/4 1–12. <https://doi.org/10.36245/mr.2020.4.6>

Tóth, G. (2008). Vajköpülő edény Érd, Simonpusztáról – adatok a „pácolóedények” kérdéséhez. (Churn from Érd, Simonpuszta – data on the problem of “marinading vessels”). *Régészeti kutatások Magyarországon 2008*, 61–66.

Tringham, R. (2005). Weaving house life and death into places: a blueprint for a hypermedia narrative. In Baile, D., Whittle, A. & Cummings, V. (eds.). *(Un)settling the Neolithic*. Oxford, 98–111.

Vicze, M. (2011). *Bronze Age Cemetery at Dunaújváros-Duna-dűlő*. Dissertationes Pannonicae 4/1, Budapest.